

Er gaat een opa dood. Een oma. Later volgt een oom of tante, allemaal op afstand nog. Maar op een dag is het je vader of moeder en is er, naast heel veel meer, de spijt om wat je nooit gevraagd hebt, niet genoeg, niet zo dat je het echt begrijpt. Nu sluit zich het verleden. Wat weet je van de stam waaruit je bent geboren?

Vier jaar geleden overleed mijn moeder en begon ik een verhaal uit de familie na te zoeken. Niet voor een boek, gewoon voor mezelf en voor mijn broers. Maar eenmaal onder handen kreeg het een eigen wil. Het haakte aan bij iets groters, een van die wezenlijke stukken Nederlandse geschiedenis die toch haast niemand kent, en het bleek dringend verteld te willen worden.

Zo hebt u alsnog een boek in handen. Met een verhaal dat zich vanuit de wachtkamer van de geschiedenis naar de openbaarheid dringt na tientallen jaren van – laten we het vergeten noemen. Vergeten omdat herinneren een luxe is die niet elke generatie zich kan veroorloven.

In zilverig zwart-wit verschijnt de titel van een bioscoopjournaal uit Nederlands-Indië, *Nederlandse troepen ont-ruimen Djokja*. Een straat met hemelhoge bomen in de zon. Wit hemd voor de mannen, sarong voor de vrouwen. Bij een groot gebouw drommen ze samen, een close-up laat een vitrine zien.

‘Voor het bureau van het blad *Nasional* lezen de bewoners met belangstelling de verschillende maatregelen die genomen zijn om straks bij de overdracht de orde te kunnen handhaven,’ zegt een metalen stem. ‘Intussen zijn kantoren en openbare gebouwen reeds gesloten.’

De camera gaat door de stad. De pleinen leeg, op het station geen ziel, alleen een aapje gluurt tussen twee spijlen door.

‘De politie maakt zich voor het vertrek gereed,’ vervolgt de stem, ‘waarbij de commandant van Djokja, de kolonel Van Langen, de troepen voor het laatst inspecteert. Hij dankt de mannen voor de voorbeeldige wijze waarop ze hun moeilijke taak tot een goed einde brachten.’

Inzoom op de spreker, lang en tanig in gevechtstuum. Dan ernstig luisterende manschappen. Een vlag die wordt gestreken – en vervolgens nog een, ergens anders in de stad, weer met de sprekende en handen schuddende kolonel. Manschappen die naar een auto lopen, auto's in colonne die de stad verlaten.

‘Wanneer gaan wij naar huis?’ rondt de stem af. ‘Nu!’ De muziek zwelt aan en in het opwaaiende zand van de colonne zwenkt de camera nog even naar de commandant, hand aan de pet.

1949 is dit en ik kijk mijn ogen uit. De lege stad. De vreemde rust. De Nederlandse manschappen in deze film doen nauwgezet wat hun te doen staat, ze lijken meester over het moment. Je zou er bijna bij vergeten dat ze dat niet waren en dat het moment er juist een was van een niet te benoemen, haast niet te verdragen nederlaag.

Nederlands-Indië was van ons, dat sprak voor zich. De naam werd zelfs al in de zeventiende eeuw gebruikt, toen de VOC de eerste posten op de kusten opende en handelsmonopolies afdwong. Twee eeuwen later was ook bijna overal het binnenland veroverd. Er werd een bestuur gevestigd met een spanwijdte van vele duizenden kilometers over land en water. Uit een wemeling aan eilanden met onuitsprekelijke namen was een rijk ontstaan zo groot als weinig andere op de wereld en zo mooi dat het niet hele-

VN-jeeps en Nederlandse militairen in de uitgestorven straten.
Still uit *Nederlandse troepen ontruimen Djokja*.
COLLECTIE BEELD & GELUID

maal van deze wereld leek. Een gordel van smaragd. Van ons.

Wij hadden dan ook weinig waarde toegekend aan het inheems verzet dat in de jaren dertig van de twintigste eeuw opkwam. We waren toch goed voor het land? Dat het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog samenspande met de Japanse bezetter sterkte ons in die morele zekerheid. Verzetsleider Soekarno was de Mussert van Indië. Met zo'n man sprak je niet, daar vocht je tegen, en dat deden we dan ook in kolossale veldtochten, 1947 en 1948, die politioenele acties gingen heten om ze niet te laten klinken als de oorlog die ze waren. We bezetten het Javaanse Djokja, hoofdstad van Soekarno, arresteerden hem en zijn regering daar en herstelden ons gezag aldus met overmacht, bewijst dat het land ons en niemand anders toebehoorde.

Later, ooit, zou Indië natuurlijk onafhankelijk worden onder een inheems bestuur. Maar daar was het te vroeg voor, daar was op een linkse minderheid na iedereen in Nederland het over eens, en daarom was het pijnlijk dat het buitenland er anders over bleek te denken. De politioenele acties werden breed veroordeeld. Erger nog, Soekarno werd vrij breed gesteund. Wij mochten vinden dat je niet met die man praatte, de Verenigde Naties dwongen onderhandelingen met hem af en eisten dat wij hem zijn hoofdstad teruggaven.

Die teruggave, juni 1949, is wat het bioscoopjournaal laat zien, en voor de goede verstaander laat zich daar wel raden waar het heen ging met ons Indië. Of kolonel Van Langen toen al zag aankomen dat Nederland nog voor het

Van Langen spreekt zijn manschappen toe bij het strijken van alweer een vlag. Ook uit het bioscoopjournaal. COLLECTIE BEELD & GELUID

einde van dat jaar de soevereiniteit over het rijk zou overdragen aan Soekarno, dat de koningin daar hoogstpersoonlijk voor zou tekenen, een halfjaar later al, dat zegt de geschiedenis niet, maar hij moet hebben aangevoeld dat hij aan het begin stond van het einde. Zijn saluut aan Djokja was er een aan meer dan drie eeuwen Nederlands-Indië.

Wat gebeurt er als een land geen wereldmacht meer is en internationaal zijn glans verliest? Het is een vraag die beelden oproept uit het grote prentenboek van de wereldgeschiedenis. De val van het Romeinse Rijk, de neergang van het Britse Empire. Het lijkt ver van je bed, je zou vergeten dat we nog maar zestig jaar geleden zelf een wereldmacht geweest zijn. Nou ja, een kleintje toch. We vergeten dat in Indië het overgrote deel van ons toenmalig grondgebied lag, dat er honderdduizenden landgenoten woonden en werkten, en dat een verlies van de kolonie algemeen gezien werd als afgrondelijk, alleen al economisch. 'Indië verloren, rampspoed geboren', dat stond vast, en bijna niemand meer die het beseft.

Aan die vergetelheid zou ik waarschijnlijk ook niet zijn ontsnapt als kolonel Van Langen niet mijn opa was geweest. Hij zwaaide na de machtsoverdracht aan Soekarno af als generaal-majoor en woonde met mijn oma in Den Haag toen ik als kind op zondagen bij hen kwam. Een flat met een Djokja-zilveren theeservies, een Chinese kist, een djatihouten boeddha en een koperen sierkanon, die stuk

voor stuk getuigden van de afstand die bestond tussen de wereld van mijn grootouders en die van mij. Mijn moeder keek er nauwelijks naar om, bewijs dat zij er nog vertrouwd mee was, maar mij trokken ze aan en weerden ze toch ook weer af met hun glans en geur, zo zwaar en donker, ik vond ze toverachtig.

Opa voedde die magie. Als hij bij ons was en we wandelingen maakten door het bos, vertelde hij verhalen over de patrouilles die hij vroeger liep, de mannen die hij meekreeg, soms dienstplichtige jongens die nooit uit de Achterhoek waren geweest en nu op Java of Sumatra door de bush moesten. Die hoorden de onheilspellende geluiden van de jungle, net of je door geesten werd gevolgd, en zaten 's avonds huilend van heimwee aan het kampvuur. Vooral die jongen die zijn uniform te drogen had gehangen bij het vuur, wegdommelde en wakker werd van een raar luchtje – zijn verschroeide broek en jasje. Lachen voor de anderen, zo'n knul wist niet waar hij het zoeken moest, die zat te janken om zijn moeder, maar ze gaven hem wel iets om aan te trekken. Je moest verder met elkaar, je maakte het weer goed.

‘Eigenlijk is er maar één ding in mijn leven waar ik spijt van heb,’ zei hij een keer, ineens op andere toon. ‘Dat mijn revolver niet per ongeluk is afgegaan toen wij Soekarno hadden.’

Ik vond dat een onbegrijpelijke opmerking. Mijn opa was een leuke man, hij hield van padvinderij en knopen leggen en hij lachte grappig hikkend, als een Opel die niet wilde starten. Hoe bestond het dat hij iemand wilde dood-

schieten? Hij zei het later vaker, woordelijk dezelfde zin, en bleek zich voor te stellen dat hij met dat schot de loop van de geschiedenis had kunnen veranderen. Dat Indië dan niet ‘verkocht’ zou zijn, een uitdrukking die zelfs mijn moeder tot mijn stomme verbazing nog gebruikte toen ik het er met haar over had. Dat Indië nog steeds van ons zou zijn.

Hij moet geweten hebben dat het ingewikkelder lag, dat kan niet anders voor een officier die dicht op de politiek zat. Hij had eind jaren veertig zelf gefunctioneerd onder de internationale druk die uitgeoefend werd om de politionele acties op te schorten en hij kende toen al het debat over de legitimiteit van Indonesisch zelfbestuur. Hij moet nadien hebben gezien dat het verlangen naar zelfbestuur ook elders in de wereld om zich heen greep, dat de dekolonisatie op gang kwam, en dat één schot het verlies van Indië dus niet zou hebben voorkomen. Niet voor lang in elk geval. Toch bleef de anekdote over de revolver voor hem kennelijk de kern van een persoonlijke waarheid. Hij was niet van zins zijn machteloosheid tegenover de dingen onder ogen te zien, of dat ten overstaan van anderen te doen.

Dat had hij gemeen met de meeste Indischmensen – en de meeste mensen in het vaderland erbij. De kwestie van de Oost was na 1949 gesloten verklaard. Het had geen zin om na te kaarten, want we moesten door, en dat bleek wonder boven wonder nog te lukken ook. De naoorlogse wederopbouw van ons land bracht in de jaren vijftig een industrialisering op gang die de verloren welvaart uit de

Soekarno bij zijn arrestatie in Djokja, december 1948. Meesterlijke foto. Van Langen en zijn troepen vierden de overwinning, maar zie de lach. Soekarno wist beter.

FOTO: NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO/UPI